

ÖSZTÖNDÍJAZÁS VAGY BELEEGYEZÉSES SZÁMŰZETÉS? (Fülep Lajos itáliai tartózkodásának okai)

JURECSKÓ LÁSZLÓ

Fülep Lajos, aki a századelő művészetkritikájának legmarkánsabb egyénisége és legnagyobb reménysége volt, 1907 októberében hirtelen hátat fordított ennek a tevékenységnek, elhagyta hazáját és kis megszakításokkal 1914 júniusáig Olaszországban élt és dolgozott.

Fülep távozását általában külső tényezők hatására bekövetkezett eseményként értékeli a magyar szakirodalom, elsősorban ösztöndíjazásnak állítja be. Ebben az esetben azt kellene megvizsgálni, hogy milyen volt a kapcsolata a hivatalos művészetpolitika irányítóival, hiszen az ösztöndíjazást csak a minisztérium intézhette el és ő is intézte a későbbiekben. Fülep a legélesebb kritikában részesítette a magyar művészet visszahúzó akadémikus rétegének képviselőit.¹ A három vezető mesterről írt gyilkos erejű kritikája látszólag nem találhatott megértő fülekre a minisztériumban. Ha azonban jobban megvizsgáljuk ezt, akkor mást látunk. A minisztérium vezető tisztségviselői ugyanis egyre inkább átveszik, érvényesülni hagyják a művészeti ügyosztály vezetője, K. Lippich Elek nézeteit. Lippich látva az akadémikus festészet gyengéit, azért, hogy a kor nacionalista eszméi által diktált, annak megfelelő művészetpolitikát dolgozzon ki, elfordul ettől, de szembeszáll a nagybányaiak, valamint a legújabb nyugati törekvések magyar képviselőivel és másokkal is.² Ő a népművészetre támaszkodó, magyaros törekvések szószólója lesz.³ Ez a nézet – találkozáskor a kor egyik főbb stílusával, a szecesszióval – főleg az iparművészet területén konkrét, megfogható eredményekhez vezet, ezeket szeretné a tanácsos a képzőművészet területén is elérni. Ebből következően, ha más nézőpontból közelítve is, de Lippich szövetségest láthat Fülep akadémiát ostromozó személyében. Az „akadémikusok” elsősorban adminisztratív hatalmának megtöréséhez jól jönnek a tanácsosnak Fülep erős, mondhatni személyiségüket kigúnyoló, önmagukat, nézeteiket, stílusukat lehetetlenné tevő cikkei. Tehát nem az a pont, amelynél éles, összeütközésbe torkolló ellentét van köztük. Fülep a nagybányaiak „új akadémizmus”-nak elnevezett stílusát is kritizálja, ezt szintén fel tudja használni a tanácsos. Az ellentétet Fülepnak a legmodernebb törekvéseket támogató, azokat bemutató, mintegy irányt szabó nézeteiben, valamint a magyaros irányt megkérdőjelező, legalábbis fenntartással fogadó eszméiben kell keresnünk.

Lippich és hívei mindig ostromozták a francia művészet legmodernebb irányzatait, de főként azoknak magyarországi képviselőit. Egyértelműen importnak, utánzásnak feltüntetve tevékenységüket. Ez az ellentét azonban nem vezetett kenyértörésre a tanácsos és a kritikus között. Ezt tulajdonképpen a Malonyay Dezső szerkesztette, a

1. Fülep L., 1974. I. 73–98.
2. K. Lippich E., 1908/a. 8.
3. Jurecskó L., 1982. 9–33.

„Magyar nép művészete”, kalotaszegi népművészetet ismertető Fülep-kritika idézte elő.⁴ Ennek a munkának a megindítását Lippich személyes ügyének tekintette, mindent megtett azért, hogy a személyi és anyagi feltételeket megteremtse hozzá. Ugyanis ennek létrejötté egyrészt elméleti kiindulópontját erősíthette, másrészt alapul kívánta szálni a magyaros művészet kifejlődéséhez. A kiadvány propagandisztikus célja egyértelmű. Fülep 1907-es kritikájában – talán ez a legvisszafogottabb a hasonló jellegűek között – nem is annyira bírálatát, hanem kétségeit fejezi ki. Megkérdőjelezi a gyűjtés eredményét, a múzeumba bekerülő népművészet életképességét, valamint az eredeti környezetéből kiszakított, funkciójától megfosztott tárgyak inspiráló hatását az ún. „nagy művészekre”, azaz tulajdonképpen az egész hivatalos művészetpolitikai irányvonalakat és annak kivetelezhetőségét, helyességét. E mellett a kritika mellett nem mehetett el szó nélkül Lippich.⁵ Úgy érezte, hogy a kritika személyesen ellene is irányul és mivel eszközei a korabeli liberális sajtófelfogással szemben nem voltak meg, így Fülep elhallgattatására más lehetőséget kellett keresnie. Ez a lehetőség egyértelműen a kritikus külföldre küldése volt. Természetesen ezt a célt erőszakkal nem érthette el, így más eszközökhöz kellett folyamodnia. Találkozásuk és beszélgetésük után aztán kiderült, hogy Lippich eltávolítási szándékaival nyitott ajtókat döngött, és nem volt szüksége különösebb fondorlatra, vagy rábeszélésre célja elérése érdekében. Ennek megértéséhez azonban vissza kell nyúlnunk korábbi dokumentumokhoz. Segítséget nyújt Fülep felfogása és hangulata megértéséhez naplójegyzete.

Már 1906-ban megérezve az őt ért becslések veszélyét.⁶ Fülep ki akarja magát tépni a műkritika hazai kötelékeiből. Hiszen nyilvánvalóan a hazai viszonyok még olyan rendíthetetlen kritikus számára is gátakat jelentettek, mint Fülep. Ő azonban nem is ez ellen lép fel elsősorban. Ambíciói elvesztését félti és a megmérettetés érdekében külföldre, ekkor még Párizsba vágyik. Már ekkor megnyilvánul Fülep ellenérzése az általa később „zsurnalisztikának” nevezett irány ellen. Mindig valami mélyebbet, jobban megalapozottabbat szeretne ekkori kritikáiban is elérni. A kilépéshez azonban támogatásra van szüksége. Lyka Károly a Művészet és az Új Idők szerkesztőjében találja meg ezt – akit egyébként különösebben nem becsült. Lyka fordul a minisztériumhoz, személy szerint K. Lippich Elekhez Fülep ösztöndíjkérélmével.⁷ Valószínű, hogy ez a pont, amikor a tanácsos és a kritikus útjai először találkoztak. Lippich a fentiekben már kifejtettek alapján úgy érzi, hogy felhasználhatja Fülepet céljai érdekében, így kijárja neki az állami támogatást. Így Fülep 1906 májusában államsegéllyel és a minisztérium ajánlólevelével ellátva Párizsba utazik.⁸ Párizsi tartózkodása alatt elsősorban a modern művészetekkel foglalkozik, különösen a poszt-impresszionisták, közülük is elsősorban Cézanne tesz rá nagy hatást. Azonban tartózkodását nagyon beárnyékolja ott jelentkező bélbaja. Így 1906 végén sok tapasztalattal gazdagodva, de negatív személyes élményekkel tér haza. Ez az elvágyódás és ismereteinek megalapozása, komolyabb művészettörténeti tanulmányok folytatásának igénye azonban továbbra is erős marad Fülepnél. Tulajdonképpen a Lippichel való összeütközés után ezeket felismerve a tanácsos nem sok energiájába kerül Fülep meggyőzése és eltávolíttatása. Sőt, Lippich még úgy tűntetheti fel magát, mint aki csak kielégítette a kritikus elképzeléseit, így módja van

4. Fülep L., 1974. I. 193–197.

5. Fülep L., 1974. I. 119. Fülep csak ebben az esetben említi Lippich nevét, igaz ekkor igen degradálón.

6. Fülep Lajos személyes iratai. Naplótöredék, MTA Könyvtára Kézirattára, MS 4592/4.

7. Lyka Károly levele K. Lippich Elekhez. Budapest, 1906. március 7. OSZK Kézirattára.

8. Fülep Lajos személyes iratai, életére vonatkozó dokumentumok. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium ajánlólevele. Budapest, 1906. május 19. MTA Könyvtára Kézirattára. MS 4592/5.

arra is, hogy őt bizonyos mértékben orientálja, valamint arra is, hogy az ösztöndíj fejében feltételeket szabjon. Az egyik feltétele egyértelműen az volt, hogy Fülep nem folytathatja kritikus, újságírói tevékenységét, különösen a hazai művészeti eseményektől tartsa magát. Ezt a pontot Fülep nagyjából-egészében be is tartotta.⁹

A kortárs képzőművészettel való foglalkozás kizárása után meg kellett találnia azt a kort, időszakot, területet, amely mindkettőjüket érdekelte. A kor a reneszánszot megelőző időszak volt. Ez egyrészt Lippich számára volt fontos, aki a preraffaeliták, Ruskin és Morris hatására bővebben kívánt foglalkozni ezzel az időszakkal. Fülepet is érdekelte ez a kor, amelyet bizonyítanak korábbi tanulmányaiban tett utalásai is.¹⁰ Így a tanácsos egyrészt arra számíthatott, hogy Fülep munkássága az ő törekvéseit is erősíteni fogja. Ugyanakkor felismerte és értékelte a kritikus tehetségét, akinek későbbi munkássága eredményeként elért hírnevét, a tanácsos számára olyan fontos magyar kultúra felvirágoztatása szolgálatába állíthatja, annak európai elismeréséhez járulhat hozzá.

A hely megtalálása szintén egyszerű volt, a nagy művészeti értékekkel rendelkező Firenzét, azaz először csak Olaszországot szemelték ki. Ide érkezik – mint látható, nem egyértelműen csak külső hatás következményeként – határozott programmal Fülep. Tervei között ekkor még nem szerepelt a majd 7 éves tartózkodás. Tovább akart menni Firenze és Róma érintésével Párizsba és Londonba.¹¹

A beleegyezéses számúzetésről a végső döntés 1907-es szeptemberi találkozásukkor született meg. Ekkor készítették el Fülep kutatási programját, kötötték meg a megállapodást, amely szerint Lippichnek is vállalnia kellett az ösztöndíj folyamatos biztosítását. Ekkor kapta Fülep az „útravalót”, ekkor ismerkedhetett meg a kritikus Lippich személyiségével, nézeteivel. Nyugodtan állíthatom, hogy mindkettő mély benyomást gyakorolt rá. Erről tanúskodnak Lippichhez írt levelei, ezek alapján talán jobban meg lehet világítani kapcsolatukat, Fülep 7 éves külföldi tartózkodásának okait, ez alatt az időszak alatt végzett munkáját, felfogását a magyar kultúráról, eszméi, nézetei változását.¹²

Ezekon a dokumentumokon kívül segítségül kell még hívnom Fülep hagyatékában található önéletrajzi írásait, naplójegyzeteit is. A két dokumentumcsoportot természetesen másként kell megítélnünk. Az előbbieket, azaz a leveleket, a legszemélyesebb műfaj bizonyítékai, belső használatra készültek, a küldő és a címzett részéről is feltételezik a diszkréciót, azaz az azokban szereplő adatok titkosságának megőrzését. A levél, mivel az aktuális gondolatok, érzelmek közlésére ad lehetőséget a legidősebb források közé sorolható. Az önéletrajz, abban az esetben, ha naplózerű, szintén az előbbieket közé sorolható. De az 1909-ben írni kezdett naplója már egy visszatekintő, az elmúlt eseményeket figyelembe vevő forrás, amely sokszor az önigazolást szolgálja. Fülep 1909-ben már teljesen megbarátkozott Firenzével, jól érezte magát viszonylagos elszigeteltségében, a város csendjében, így maga előtt is igazolni kívánja választása helyességét, itáliai tartózkodása jogosságát.

9. Fülep elutazása előtti utolsó cikke a már említett Malonyay-könyv ismertetése 1907. május 5-én jelent meg. Ezután 1909-ben publikált Kövesházi Kalmár Elzáról és 1910-ben Rippl-Rónairól egy-egy cikket. Vö.: *Fülep L.*, 1974. I. 193–214.

10. Fülep korábbi megjelent írásaiban többször említette Giotto és Assisi Szent Ferenc nevét. Vö.: *Fülep L.*, 1974. I. 83. 132. 406. 425–427. 449–451.

11. Fülep Lajos: Naplójegyzetek. Firenze 1909? MTA Könyvtára Kézirattára MS 4592/7.

12. Fülep Lajos levelei K. Lippich Elekhez OSZK Kézirattára I. Firenze 1908. IV. 17., 2. F. 1908. V. 2., 3. F. 1908. 08. 30., 4. F. 1909. március 28., 5. Paris 1909. március 28., 6. P. 1909. április 5., 7. London 1909. május 13., 8. Ronta Striano 1909. június 9., 9. Firenze 1910. október 16., 10. F. 1911. január 30., 11. F. 1913. március 21., 12. Róma 1914. május 26.

Fülep első levelét itáliai tartózkodása hetedik hónapjában írja a művészeti ügyosztály vezetőjének. A kiváltó oka az, hogy Lippich gondoskodott újabb ösztöndíja részleteinek folyósításáról. Ez a levél azért igen fontos, mert belőle kiderül, hogy Fülep Lippich rábeszélésére választotta Itáliát tartózkodási helyéül, amelyhez ekkor már nagyon ragaszkodott. Párizsra, az első álmok városára ekkor már nem is gondolt, azaz a gyökeres szemléletbeni változás már ekkor végbement a kritikusknál. Ennek oka elsősorban az, hogy Fülep biztosítva látta a lehetőséget arra, hogy egy komoly tudományos munkát készíthessen el. Mint leveléből kiderül, ezt elsősorban Lippich tanácsának és jóakarató szavainak köszönheti, aki néhány pillanatra kézben tartotta hajója kormányának rúdját és ezzel csodát művelt. A hálás Fülep szavai úgy tűnik szívből jönnek. Ez a levél is bizonyítja, hogy a tanácsos, akinek ekkor a magyar kultúra és művészet átalakítására határozott, elméletileg jól megalapozott nézetei és elképzelései voltak, nagy hatást gyakorolt a többé-kevésbé lekötözött Fülepre. Ekkor a fiatal művészetkritikus szavai alapján úgy tűnt, hogy a tanácsos hívéül szegődik, azonban ez a látszólagos egyetértés hamarosan megbomlott. Elsősorban a magyar kultúráról vallott eltérő nézeteik miatt. Először ezt a kérdést vizsgálom meg leveleik alapján.

A kultúráról felfogásában és annak megközelítésében alapvetően különböző két nézet egy pillanatra úgy tűnt, hogy találkozik. Fülepnak erről a dologról – mint első naplórészlete is bizonyítja – vallott nézeteit erősen áthatotta a pesszimizmus. Igazán a versenynélküliség, a társtalanság, a mérce hiánya szomorította el a fiatal kritikust. Lippich, viszont nagyon pozitív elképzelésekkel rendelkezett erről a kultúráról és annak jövőjéről. Elsősorban kitaró munkája, elméletileg megalapozott nézetei és főleg a hatalomban betöltött pozíciója által járhatónak látta a magyar kultúra megújításához vezető utat. Ezt elsősorban az általa pártolt magyaros szecesszió, a magyaros stíl megvalósult eredményeire alapozta. Gondoljunk az iparművészet által elért hazai, de külföldi sikerekre, a gödöllői művésztelep megerősödésére, vagy az építészek fiatal nemzedéke ekkor induló tevékenységére is, amelyek számára azt bizonyították, hogy talán sikerül megvalósítani legnagyobb célját, a magyar nép művészetére támaszkodó, csak magyarokra jellemző stílus kialakítását. Ehhez az egyik legfontosabb adalékokkal szolgáló Malonyay kötetek első darabja is ekkor jelent meg. A tanácsos méltán érezhette, hogy az általa újnak és specifikusnak tartott magyar kultúra létrehozására tett erőfeszítéseivel nem áll egyedül, sok támogatóra, harcostársra számíthat. Ehhez akarta megnyerni a fiatal Fülepet is, aki itáliai tartózkodása elején hajlott is kicsit erre. Azonban ő nem egy bizonyos magyaros, nem a nacionalizmusban gyökerező kultúrának, hanem a magyar kultúrának a modern viszonyokhoz alkalmazkodó felvirágoztatását tűzte ki maga elé célként. Leveleiben mikor támogatás kapásáról, vagy kéréséről ír egyéni szempontjait, egyéniségét mindig háttérbe szorítja és erre a kultúrára, a modern magyar kultúrára hivatkozik. Második levelében, mikor pálfordulásáról ír, a következőképpen fejtje ezt ki: „... tudom, hogy ebben az örömben a személynek semmi szerepe sincs, egy magasabb, egy rajtam túlszárnyaló öröm az, inkább bizalom; amely a magyar kultúrának szól – s csak mint a kultúráért cselekedni akaró valakinek, nekem is.” Fülep kicsit belelkesülve a kultúra két legnagyobb fanatikusának levelezőtársát és magát tartja. Lippich azt vallja, hogy megismeréseik között vannak közös pontok, gondolataik frappánsan összecsengnek. Teljes mértékben Fülep ezt nem osztja, de szerinte mégis közös pont mindkettőjükben, hogy ezért a magyar kultúráért harcolnak. Fülep legfontosabb törekvése, amellyel Lippich segítségét is meg akarja hálálni, az, „... hogy minél különbszántóvetője váljék belőlem ennek a kultúrának.” Büszke arra, hogy törekvései ilyen jeles emberével találkoznak és kéri Lippichet, hogy legutóbb írt cikkét küldje el neki.¹³

13. K. Lippich E., 1908/b. 97–120.

A következő levelében római útjához, a Fraknoi villában való elszállásához Lippich segítségét kéri, olyan emberét, aki a magyar kultúrán dolgozik, s állandóan gondol azokra, akik ma vagy holnap építőmesterei lehetnek ennek a kultúrának. A tanácsos, bár ezt a kérését nem tudja teljesíteni, de a későbbiek folyamán állandóan támogatta a kutatót. 1910 végén Fülep tanulmányai befejezésére 4000 koronát kér. Indoklásában megint a magyar kultúrára hivatkozik: „Nem a magam nevében kérem, hanem annak a kultúrának a nevében, amelyről oly eltérő a véleményünk, de amelyhez azért egyformán ragaszkodunk.” Mint sorából kitűnik, ekkorra már a témát egészen másként ítélik meg. Fülep nem akar és nem is tud a magyar kultúrának, a népi kultúra, a népművészet elemeit felhasználni, arra támaszkodó provinciális megújítói közé kerülni. Valószínű, hogy 1907-es cikkében erről a témáról kifejtett nézeteihez végig ragaszkodott. Mint következő leveléből kiderül, magyarországi tartózkodása idején személyesen is találkozott a tanácsossal és ekkor került sor eltérő nézeteik kifejtésére, azok ütköztetésére. Sem a magyar kultúráról, sem az érte való teendőket illetően nem egyeztek nézeteik. Fülepnek nem valami nagy véleménye volt erről, de mégis hangsúlyozta, hogy ennek érdekében mindig minden tőle telhetőt meg fog tenni. Ebben a levelében fejti ki azt a tervét, amely szerinte nagyon sokat jelenthetne a magyar kultúra megvalósítása, megújítása szempontjából. Ez pedig egy folyóirat, a „Szellem” című megvalósítása lenne. Ekkor már nemcsak önmagáról beszél, hanem harcostársairól is, akik az új kultúráért önfeláldozással küzdenek. Ennek a lapnak a fenntartására kér támogatást Lippich személyén keresztül a kultuszminisztériumtól, oly módon, hogy adjon az bizonyos összeget a kiadáshoz, vagy fizessen elő arra az összes kultúrintézetek, iskolák számára. A kérés indoklásánál egyrészt lapjuk fontosságát ecseteli, majd újra a kultúrára hivatkozik és a lapkészítők önzetlenségét emeli ki: „... mi nem *miértünk* kérünk áldozathozatalt, hanem egy dologért, amelyért magunk is szüntelenül áldozatot hozunk.” Mikor Lippich válaszáért könyörög, világosabban kifejti ezt: „... vegye tekintetbe, hogy nem ránk nézve fontos dologról van szó, hanem arra a kultúrára fontosról, amelynek Ön híve.” Végül éppen Lippich kultúrnationalizmusára appellálva megírja azt, hogy tervei iránt olasz barátai is érdeklődnek és társszerkesztésében olaszul szeretnék megvalósítani a lapot. Ez a vállalkozás sokkal több kilátással kecsegtetné, mint a magyar, de neki előbb otthon kell kísérletet tennie.

Ez az első olyan levél, amelyre Lippich válaszát ismerjük.¹⁴ Valószínűleg az utóbbi érv hatott a képzőművészeti ügyosztály vezetőjére, de megismerhette a lap célkitűzéseit, irányultságát a küldött prospektusból is. Segíteni kíván Fülepéken, de a mellettük való nyílt kiállást nem akarta, nem merte vállalni, ezért más fórumhoz irányítja őket, javasolja, hogy Balogh Jenő államtitkárral keressenek összeköttetést. Lippich ebben az időszakban éli hivatali korszaka legnehezebb napjait, ekkor bontakozott ki az ún. Lippich-ügy. Azaz a képzőművészet akadémista, nagybányai és haladó irányzatának képviselői egyaránt támadták munkássága eredményeit és ezen keresztül személyét is. Ennek is tulajdonítható visszafogott segítői módja, valamint a magyar kultúráról vallott nézeteinek megváltozása is: „Mióta ön itt járt, csaknem összes illúzióim összeomlottak. Már kevésbé lelkesnek fog találni, ha újra eljön. Önnek lesz igaza – sajnos.” – írja Fülepnek. Lippich jóslatai beváltak, sajnos ezt Fülepéknek a saját bőrükön kellett tapasztalniuk. A „Szellem” segélyezésére írt beadványukat októberben válaszolta meg a miniszter. Az elutasító választ gr. Zichy János azzal indokolja: „... hogy a bemutatott és szakszerű bírálatra bocsátott füzet tartalma nem nyújt eléggé biztos képet a folyóirat iránya és tudományos értéke felől.” Így segélyt egyelőre

14. K. Lippich Elek levele Fülep Lajosnak. MTA Könyvtára Kézirattára. MS 4588/212.

nem ad rá.¹⁵ Sajnos ez a döntés megpecsételte a lap sorsát, mivel az előfizetők kis száma és a tőke hiánya nem tette lehetővé fenntartását.¹⁶

Fülepek a magyar kultúráról írt keserű szavai hazatérése előtt írt leveléből is kicsengenek. Ezek egyértelműen bizonyítják, hogy a hazakészülő tudósnak egyáltalán nem voltak azt illetően illúziói, jól ítélte meg a hazai állapotokat. A levél írásának az volt az apropója, hogy Lippich Fülepet ajánlotta az olasz tanszéken megüresedett állás betöltésére. Fülep köszönetet mondott ezért, de látta szomorú jövőjét, az olyannyira utált zsurnalizmusba való visszakényszerítését. De még ezt is vállalja a kultúránkért, ha olyan bősége van itthon a magafajta, vagy nála külön embereknek. „Ha igen nem zúgolódom a sorsom ellen. Elvégre is az a fő, hogy a magyar kultúra virágozzék, nem az, hogy én boldoguljak.” Fülep szkeptikus jóslata sajnos beigazolódtott. Hivatalos elismerést, tudásának megfelelő állást sok ideig nem kapott. A megpályázott tanári állást az olasz tanszéken más kapta meg. Fülep tudásának és személyének el nem ismerésének okaira Lippich második levele jól rávilágít.¹⁷ „Ne legyen olyan hamar csüggedő és különösen most ne, mikor – láthatja – rátaláltak. Ön igen elvonult a mesterségben, senki sem tudott felőle, annyira nem, hogy itt a szobámban beszélgetés során H.¹⁸ egyetemi tanár a megüresedett olasz irodalmi tanszék fölött lamentált s én rögtön Önre mutattam rá: szinte megütközést keltett, hogy én oly lelkes meggyőződéssel ajánlok valakit, mint excellens szakférfiút, mikor arról a valakiről ő világeletemben sohasem hallott; holott neki csak tudnia kellene, kik sáfárkodnak közöttünk az olasz literatúrában. Mily gyarló kép lehetett az, melyet én önről föstöttem, s látja, még az is megtette a kellő hatást. Hátha még színről színre megismerik Önt s belé tekintenek a szép gazdag lelkébe.

Csak jöjjön és pedig több hittel és több bizalommal. Kételkedés és csüggedés: gyöngye szárnyak.”

Fülepet nem ismerték el, hiszen alig ismerték Magyarországon. Megállapodásuknak megfelelően olaszországi tartózkodása alatt a kortárs magyar képzőművészetről csak néhány cikke jelent meg. A „Szellem” létrehozásával korábban nem szerzett hírnevet, a vállalkozás igazából csak néhány tucat, a progresszióhoz tartozó embert érintett. Az olyannyira várt nagylélegzetű tudományos munkák pedig egyre vártak magukra. Sajnos az általa oly nagyra tartott doktori vizsgája sem ivódott be eléggé a tudományos köztudatba. Ez az utolsó levélváltás azért is olyan fontos, mert rávilágít Fülep és Lippich személyes kapcsolatának lényegére. A tanácsos ekkor már nem dolgozott hivatalában. A tudóstól több mint egy éve nem kapott levelet, mégis kérés nélkül is kiáll mellette, ez pedig egyértelműen tanúskodik arról, hogy Fülepet igen nagyra becsülte és be nem váltott ígéretei ellenére is a magyar kultúra fontos személyiségének tartotta.

A nagylélegzetű művek elmaradásának okait – levelezésüket is nyomon követve – elsősorban Fülep kialakuló teljesítménykomplexusában kell keresnünk. Önéletírása és levelei is bizonyítják, hogy nagyon intenzíven és nagyon lelkiismeretesen dolgozott, ideje nagy részét – napi 10-12 órát – könyvtárakban és múzeumokban kutatással töltötte. Hatalmas mennyiségű anyag, ismeret raktározódott el agyában, amelyre épülve könyvek, tanulmányok sorozatát írhatta volna meg. Fülep azonban nem a reprodukív kutatók, tudósok közé tartozott, ismereteit egy teljesen önálló művészet-

15. Zichy János levele Fülep Lajosnak, Budapest, 1911. okt. 19. MTA Könyvtára Kézirattára, MS 4592/21.

16. A „Szellem” előfizetői, jegyzék, 1911. aug. 16. MTA Könyvtára Kézirattára, MS 4592/20.

17. K. Lippich Elek levele Fülep Lajosnak, Budapest, 1914. V. 29. MTA Könyvtára Kézirattára, MS 4588/213.

18. Haraszty Gyula

filozófiai koncepció megvalósításához kívánta felhasználni. Egy olyan művet akart létrehozni, amely csakis önmagára jellemző, teljesen önálló. Tudásanyaga az idő előrehaladtával egyre nőtt, így az előre betervezett könyv fejezetei kinőtték kereteiket és önálló művek lettek volna, azonban megírásukhoz az adatgyűjtést és az ismeretszerzést nem tudta befejezni, tudását sohasem érezte elegendőnek ehhez. Fülep erre vonatkozólag több helyen tett említést. Tulajdonképpen az állandóan nyomasztó kényszert érzi írásai megszületése legfőbb akadályának. Egyrészt a lelki kényszert, amely Lippich felé kötelezte, főleg (pénzügyi) támogatása fejében. Ennek megcsappanása után pedig megélhetési gondjai miatt kényszerült néhány neki nem tetsző feladat elvállalására: „. . . s egy rossz, népszerű esszét kell írnom egy aljas, utálatos vállalkozásba, amit a publikum számára ad ki Alexander Bernát. Egy egyetemes irodalomtörténetbe egy fejezetet írok Danteról. De ebből él az ember. Undorító dolog.

Fáradt vagyok. A soha megállás, pihenés nélkül való hajsza, tanulás most megbosszulja magát. Amikor legjobban szükségem volna rá, hogy odavágjak egy felületes, rossz cikket az embernek, hiányzik a fizikai erőm az íráshoz.”¹⁹

Könyvéről, amelynek témáját még valószínű elutazása előtt megbeszélte Lippichel, többször is említést tesz. Először 1908 augusztusában: „Firenzén kívül tanulmányaim fő helye Ravenna, Perugia és Assisi volt, s az utóbbi helyen végleg kikerekítettem stúdiumaimat, amelyekre könyvem Giotto-fejezetéhez szükségem volt.” 1909-ben Párizsba és Londonba utazott Fülep, főleg a múzeumok antik anyagának a tanulmányozására, de útban Firenze felé sorra látogatta a híres francia gótikus katedrálisokat is. Az itt szerzett ismeretei tovább bővítették tudását: „Anyagom most már nagyon szépen és teljesen együtt lesz, úgy hogy lent Olaszországban szép nyugodtan és csöndesen írhatom tovább a könyvemet, melyet, hogy szépen és jól megírhassak, jelenleg a legfőbb, az egyetlen vágyam.”

Itáliába visszatérve, már a könyve felépítéséről, fejezeteiről is tudósítja a tanácsost: „Könyvem állandóan dolgozom. Jelenleg írom az első fejezetet (egyéb részletek már készen vannak, de most végleges formát adok az egésznek elejétől végéig), amely S. Franciscóról szól. Ezután a Dante fejezetet fogom formába önteni, amelyet könyvem kívül el kellett ígérnem egy magyarországi publikációnak, amelyet Alexander B. szerkeszt. Ezután összeállítom a szűkebb művészeti fejezetet: Giotto, a stílus etc. s azt hiszem formájában is originális lesz a dolog.” Hosszabb szünet után 1910-ben tudósít újra könyvéről, amely szerinte 1911-ben meg fog jelenni. Ez mint tudjuk nem valósult meg, de 1913-ban a miéltre is megadja a választ.: „Az individualizmusról és a stílusról tervezett könyvem éppen nem ejtettem el, mindössze az történt, hogy egyes fejezetekbe jobban elmélyülve, a fejezetek mindegyike nagyobbra dagadt s önállósult; így a Dantéről tervezett fejezetem valóságos Dante-tanulmány lett (belül 10-12 ív), mely már nyomdában van, rövidebb formában pedig németül és olaszul is napvilágot fog látni . . . A Giotto-fejezet is kinőtt méreteiből, és Szent Ferenczel évekig foglalkoztam – de nem tartom elveszett időnek, mert megtanultam rajtuk a methodikus munkát és különben is sorjában nyilvánosságra fogom hozni őket. A felületességet azonban ma még kevésbé bírom el, mint valaha. Aminek nem jártam egészen a végére, azt ki nem adom a kezemből, mert amit csinállok, azzal nem csak a mi kritikátlan közönségünk előtt jelenek meg, hanem kiviszem oda, ahol szigorúan ítélnék.”

Az ifjú hév, amely megfelelt a kritikák írásához, már eltűnt. Egyre inkább szembenéz Fülep adottságaival és lehetőségeivel, egy komoly tudós jellemzőit veszi fel, ez azonban megakadályozza abban, hogy az ígért művek megszülethessenek. A külső

19. Fülep Lajos: Naplójegyzetek. MTA Könyvtára Kézirattára. MS 4592/7.

kényszer és a belső elhivatottság mást diktál, és ez bénítólag hat a fiatal tudósra. Állandóan bizonyítani akarja munkálkodását, de ennek konkrét, kézzel fogható eredményeit nem tudja letenni az asztalra. Utoljára még hazatérése előtt említi könyvét: „... Sajtó alatt vannak tanulmányaim Dantéről, Petrarcáról, a humanizmus koráról, Macchiavelliről, Ariostoról és Tassoról; az első az ősszel olaszul is napvilágot lát.”

Ez utóbbi utalása már tényeket tartalmaz. Hiszen a „Műveltség Könyvtára” számára írt tanulmányai valóban el is készültek, és megtalálhatóak a Fülep-hagyatékban.²⁰ Valószínű, hogy datálásuk ott téves és a munkákat már 1914-ben megírta Fülep. De megtalálhatjuk a hagyatékban Assisi Szent Ferenc és Dante kötetének kéziratait is.²¹ Tehát Fülep közel 7 éves itáliai tartózkodásának gyümölcsei megvannak. Az ott szerzett ismereteit fel tudta használni művészetfilozófiai munkásságában. Remélhetőleg ezeket a kéziratokat a Fülep-hagyaték kiadása alkalmával hamarosan megismerhetjük.

IRODALOM

Fülep L.

1974. A művészet forradalmától a nagy forradalomig. I–II. Budapest.

Jurecskó L.,

1982. K. Lippich Elek – a hivatalos művészetpolitika irányítója – és a gödöllőiek. *Studia Comitentasia* 10. Szentendre.

K. Lippich E.,

1908/a. Forradalom a festőművészetben. *Budapesti Napló*, február 16. 8.

1908/b. A művészetek és a stílus. *Magyar Iparművészet*. 2. 97–120.

LES CAUSES DU SÉJOUR DE LAJOS FÜLEP EN ITALIE (1907–1914)

(Resumée)

Lajos Fülep, le plus talentueux critique d'art hongrois du début du siècle a tourné le dos à cette activité subitement en 1907, il a même quitté sa patrie, a vécu et a travaillé jusqu'au mai 1914 en Italie, surtout à Florence. Les biographes ont expliqué ce brusque revirement par l'attribution probable à Fülep d'une bourse d'état hongroise. Comme ses mémoires et ses lettres l'indiquent adressées à Elek Lippich était le conseiller des beaux-arts du Ministère de la Religion et de l'Éducation il n'aurait pas agi selon des pressions extérieures. Le jeune Fülep en avait assez de journaliste, il redoutait les succès trop rapides et bruyants, ainsi que l'absence de concurrence intellectuelle. C'est pourquoi il est parti à Paris deux fois avant 1907. Les causes de son troisième départ pour l'Italie sont probablement parallèles. Fülep a rédigé une critique de première tome de *L'art du peuple hongrois* écrit par Dezső Malonyay. Le tome de *Kalotaszeg* était très important pour Lippich, car ce dernier voulait diriger création artistique spécifiquement hongroise qui prend ses sources de l'art populaire à partir de ce livre.

20. Fülep Lajos hagyatéka. MTA Könyvtára Kézirattára. MS 4555/9–11. 12–13., 14–15., 16–17. Vö.: Fülep L., 1974. II. 199–419.

21. Fülep Lajos hagyatéka. MS 4562/2. 3. MS 45577/6. Ms 4578/1.

Dans sa critique, Fülep exprime son scepticisme quant au fonctionnement de cette théorie et se met aussi en conflit avec Lippich.

Le conseiller connaît bien le talent de Fülep et s'en méfie, il lui propose donc un marché dont tous les deux pourraient profiter. Lippich garantit la bourse d'état à Fülep, et le critique promet qu'il ne s'occupe pas d'art contemporain hongrois. Il n'écrira aucun article sur ce sujet. A des fins de recherches scientifiques il part pour l'Italie et après quelques années écrit un livre sur l'art du trecento. Ils avaient même décidé ensemble du programme et de la ville où Fülep pourrait tranquillement travailler: Florence. Lippich voulait ainsi profiter de la compétence de Fülep, en utilisant de l'intérêt de la culture hongroise. Mais leurs conceptions de la culture hongroise restaient tout à fait différentes. Lippich voulait créer une véritable culture „à la hongroise”, différent de celle de l'ouest, en utilisant des références culturelles nationales. Pour Fülep, la culture hongroise signifiait la culture moderne. Donc Lippich n'a pas pu l'utiliser efficacement pour atteindre ses buts.

Malheureusement Fülep n'a jamais écrit le livre promis et tant attendu. Il a appris la méthode de la recherche scientifique en Italie, a accumulé énormément d'informations et de matière, mais il se refusait à publier sans en apprécier l'entité. Cependant sa promesse faite à Lippich et plus tard ses problèmes d'argent l'obligèrent à publier quelques articles malgré lui. On peut déceler les sources d'un certain „complexe de production”. C'est pourquoi il ne publie à cette époque aucune monographie scientifique sur l'art, bien qu'ayant produit une multitude d'écrits qui est jusqu'alors restés sous forme manuscrite.

László Jurecskó